Ана теле – зур хәзинә, дип күп сөйлибез. Ә шушы хәзинәбезне саклап, балаларыбызга тапшыру өчен ни дә булса эшлибезме соң?!

ТАТАР ТЕЛЕ – йөрәк теле

Тарих битләренә күз салсак, җир йөзендә барган сугышларның күпчелегенең максаты җир биләмәләрен киңәйтү булса да, яулап алучылар килгәч, төп халыкның тел, иман, милләт проблемалары өскә калка.

Ә бүгенге тормышта ана телебезне саклап калу өчен беренче чиратта гаилә җавап бирергә тиеш. Бу бик дөрес. Ләкин балалар бакчасы да, мәктәп тә, җирле халык ихтыяҗларын үтәп, милли телләрдә укытуга игътибарын арттырырга тиеш.

Миңа татар авылларына еш барырга туры килә. Берничә ел элек Похвистнево районы Иске Мәчәләй авылында Татарстанның «Юлдаш» газетасы хезмәткәрләре белән таныштык. Алар татар авылларында телнең ни дәрәҗәдә булуы, халкыбызның тормыш рәвеше, гореф-гадәтләребез сакланышы белән кызыксынып килгәннәр иде. Авыл халкы алар белән дә, минем белән дә русча сөйләшә башлагач, аптырап: «Әллә сез руслармы?» – дип сорадык. «Юк, без татарлар, тик телебездән хурланабыз, чөнки «ч» хәрефен «ц» дип әйтәбез. Мишәрләр без», – диештеләр. Берничә урында шул ук хәл кабатланды.

Бу хәлгә берничә ел үтеп китсә дә, һаман хәтеремнән чыкмый әле. Кызганычка, бу тенденция елдан-ел арта гына бара. Авыл мәдәният йортларында бәйрәмнәр күбесенчә рус телендә бара. Бәйрәмгә читтән зур кунаклар чакырылган, дип сылтау табалар. Икенче алып баручыны куй да, ул программаны рус телендә кабатлап барсын! Шул гына. Үз авылыбызда үз телебездә сөйләшергә кирәк!

Татар авыллары мәктәпләрендә дә шул ук хәл күзәтелә. Ни гаҗәп, укучылар үзара гел русча гына сөйләшәләр. Мәктәпләрдә татар теле атнасына ике сәгать, балалар бакчасында бер сәгать өйрәтелсә дә, моның аз булуы аңлашыла. Чөнки, белүемчә, ата-аналар да өйдә күбрәк русча аралашырга тырышалар. Янәсе, балалары шәһәргә киткәч, кешедән ким-хур булмасыннар. Алар русчага бакчада да, мәктәптә дә, шәһәргә киткәч тә өйрәнергә өлгерерләр. Ә менә татар телен, туган телебезне үзләштереп өлгермәскә дә мөмкин. Аннары соң булмагае. Картлык көнегездә балагыздан бер чынаяк суны рус телендә сорап ятарга калмагае. Аллаһы Тәгалә телебезне тагын да матурлатыр, бизәр өчен аңа бераз аерма биргәндер, дип уйлыйм. Ульян татарларының сузып-сузып сөйләүләре, мәчәләйлеләрнең «ц»ыкылдаулары, ярмәкләрнең «ч»ыкылдаулары шәһәр җирендә бер-беребезне аеру өчен бик яхшы. Төрлечә сөйләшсәк тә, без барыбыз да Самара татарлары, һәм без моның белән горурланып, рәхәтләнеп үз телебездә сөйләшергә оялмыйк. Информация технологияләре чәчәк аткан чорда шушы татарлар бер зур гаилә кебек яшәгән очракта телебез тагын да байый, формалаша, яңара, телебезне баетып, яңадан-яңа сүзләр килеп чыга.

Рамил Төхвәтуллинның «Зөләйха» фильмында патша заманында татар халкын көчләп чукындыру, авылларда мәчетләр яндырылу, татар хатыннарын көчләп урыска кияүгә бирүне күреп, күзләргә ирексездән яшьләр тула. Шулай изелгән халкыбыз да татарлыгын югалтмаган, ә без бүгенге уңай мохиттә үз теләгебез белән телебездән ваз кичәбез. Һәр татар кешесе үзе белгән телне балаларына һәм оныкларына тапшырып калдырырга тырышсын иде. «Ц»екелдәтеп тә, «ч»екелдәтеп тә рәхәтләнеп туган телдә сөйләсеннәр иде балаларыбыз! ■

Нурсинә ХӘКИМОВА,
«Бердәмлек»

«Өйдә татарча сөйләшсәк, эти өстәлгә бер генә суга иде. «Өйрәнмәгез, сезгә кирәк булмый ул», – дип тукып торды. Аның фикеренчә, киләчәктә илдә бары тик рус теле генә калачак иде. Шуңа ул балаларының башына, үзе әйткәнчә, «чүп-чар» тутырмау ягында булды. Бер сынаудыр инде, язмыш мине туган телемне белү зарурлыгына китерә дә куя, китерә дә куя.

«Элегрәк өйрәткән БУЛСАЛАР...»

Эх, балачакта өйрәткән булсалар, дип уфтанам. Ни татар, ни рус булып яшәү бер дә җиңел түгел ул...» – дигән иде лаеклы ялга чыккач дини гыйлем эстәргә ниятләгән бер ханым.

Бер уйласаң, бу хәлгә гаҗәпләнәсе дә юк, тәмам күнегеп беттек инде. Әйләнә-тирәбездә мондый биографияле кешеләр дә аз түгел. Шунысы гына бераз сәер, әллә хәтеребез кыска, әллә белемебез юк, буыннан-буынга һаман шул бер үк хатаны кабатлап, балаларыбызны туган телләреннән мәхрүм итеп торабыз. Динебездә дә бу мәсьәләгә җавап бик аңлаешлы югыйсә. Коръән-Кәримнең «Әл-Хүҗүрат» сүрәсендә (13 нче аять): «Әй, адәм балалары! Хактыр ки, Без сезне ир һәм хатын итеп яралттык. Бер-берегез белән аралашсыннар дип, сезне кавемнәргә һәм кабиләләргә аердык...» – диелгән. Кабиләгә яки бер җиргә тупланып яшәгән, уртак теле һәм гореф-гадәтләре булган кешеләр төркеменә аерган. Тәфсир галимнәре бу аятьне кешенең үз нәсел-нәсәбен белергә тиешлегенә дәлил дип саный.

Аллаһ Тәгалә нәсел-нәсәбебезне сакларга кушкан. Кайсы кавем, милләтнең теле күбрәк кулланышта булса, шуны өйрәнегез, димәгән бит. Шулай ук, кайбер ата-аналар уйлаганча, тел белү акча, дәрәҗә, гомумән, уңышка ирешүгә сәбәпче була дип тә аңлатмый динебез. Ә болай аңлата:

Пәйгамбәребез (с.г.в.) үзенең бер хәдисендә балага җан өрелгәннән соң, фәрештәгә дүрт төрле нәрсә язарга боерылуы (аның ризыгы, гомер озынлыгы, гамәлләре, бәхетле яки бәхетсез булачагы) хакында хәбәр итә. «Сиңа киләсе ризык, аннан качсаң да, артыңнан куып тотар» диләр. Хак әйтелгән, чөнки ана карынында яткан чагында ук язылган ризыгы («ризык» сүзенә матди байлык та керә) кешегә барыбер килеп ирешә. Әтисе өстәлгә сугып туган телендә сөйләшүдән тыйган булса да, булмаса да килә.

«Татар теле нәрсәгә кирәк, аның белән кая барып булса соң?» – дигән фикердә торган ата-аналар элек тә булган, хәзер дә бар. Алар балаларын туган теленнән мәхрүм итүне берничә дә санамый. Алай гына да түгел, «эх, әгәр өйрәткән булсалар...» дип уфтанырлык «бүләк» әзерләгәннәрен аңламыйлар да. Аңлатырга теләүчеләрне дә ишетергә теләмиләр. Үз сүзләре сүз. Менә шуңа «ни татар, ни рус»лар һаман үсеп тора да инде. Сабак алырга өйрәнмәсәк, әле киләчәктә дә артып торыр. Җүләр үзе хаталана-хаталана яшәргә өйрәнер, ә акыллы башкалар хатасыннан сабак алыр, дип юкка гына әйтмәгәннәр бит. Акыллы булыйк! ■

Нурия ӘЛМИЕВА,
«Гаилә һәм мәктәп»

Милли моңнар

Ишеттем мин кичә: берәү җырлый,
Чын безнеңчә матур, милли көй;
Башка килә уйлар төрле-төрле,
Әллә нинди зарлы, моңлы көй.

Өзлеп-өзлеп кенә әйтеп бирә
Татар күңле ниләр сизгәнен;
Мискин булып торган өч йөз елда
Тәкъдир безне ничек изгәнен.

Күпме михнәт чиккән безнең халык,
Күпме күз яшьләре түгелгән;
Милли хисләр берлән ялкынланып,
Сызлып-сызлып чыга күңленнән.

Хәйран булып җырны тыңлап тордым,
Ташлап түбән дөнья уйларын;
Күз алдымда күргән төсле булдым
Болгар һәм Агыйдел буйларын.

Түзалмадым, бардым җырлаучыга,
Дидем: «Кардәш, бу көй нинди көй?»
Җавабында милләттәшем миңа:
«Бу көй була, диде, «Әллүки»!» ■

Габдулла ТУКАЙ

Лауреатлар КЕМ БУЛЫР?

1958 елдан республикабызда киң танылган, халык яратып кабул иткән, кабатланмас иҗат үрнәге тудырган әсәрләр авторларына Г.Тукай исемендәге дәүләт премиясе бирелә башлау милләтебезнең хакыйкать тантанасы өчен көрәштәге җиңүе буларак кабул ителә. Быел исә Г.Тукай премиясе кандидатлары:

«Сайланма әсәрләр» китабы өчен **Клара Булатова;** татар халкының музыкаль мәдәниятенә зур өлеш керткәне һәм борынгы җәүһәрләребезне, сирәк башкарыла торган җырларны пропагандалаганы, шулай ук Беренче Бөтендөнья сугышы, Бөек Ватан сугышы турындагы җырларны башкарганы өчен **Фән Вәлиәхмәтов;** «Күз нурларым: шигырьләр, поэмалар», «Башкаемда – дөнья исәпләре: шигырьләр, поэмалар, балладалар» хезмәтләре өчен **Флера Гыйззәтуллина;** татар, башкорт халык җырларын оста башкарганы, шулай ук башка концерт программалары өчен **Рафаэль Ильясов;** «Утлы дала» ике томлы тарихи роман өчен **Вахит Имамов;** «Сара Садыйкова портреты» (1983 ел), «Юрий Никулин портреты» (1983 ел) һәм башка картиналары өчен **Илгизәр Самакаев;** «От Аттилы до Президента» тарихи-публицистик китаплар сериясе, «Легенды и мифы религий», «Великие татары – строители и защитники Государства Российского» хезмәтләре язганга **Фатих Сибагатуллин;** Татарстан Республикасы композиторлары антологиясе өчен **Александр Сладковский;** Каллиграфик серияләр композициясе өчен **Владимир Попов;** «Бәхилләрме йөрәк?» повестьлар китабы өчен **Нурислам Хәсәнов.**